

A REHABILITÁCIÓ

A BÜNTETŐ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS fejlődését a célok és az eszközök fokozatos kiegyensúlyozódása jellemzi. Amíg a büntetőbíráskodás célja a sérelem által okozott kellemetlen érzésnek a bosszú kellemes érzésével való helyettesítése, megszüntetése, addig a megtorlás eszközei is olyanok, amelyek időbeli korlátozást nem ismernek. A hatályos büntetés feltétele, — ha az elítéltet fizikailag meg nem semmisítette — hogy el nem múltó nyomai maradjanak. A bűnök bocsánata nem a világi bíró eszme körébe tartozó fogalom. A bosszúnak az igazságszolgáltatás egyéb céljai által történt korlátozása nyomán azonban a büntetésben is érvényesülniük kell azoknak a szempontoknak, amelyek a bűnüldözés általános alapelveinek irányt szabtak. A mérsékletet nem ismerő retorzió kíméletlenségétől a „tout comprendre“ lagymatag tehetetlenségéig minden árnyalatban vonulnak el szemünk előtt azok az intézmények, amelyek a bűnözőnek a mindenkori uralkodó felfogás szerinti legmegfelelőbb elbánást kívánják biztosítani.

A büntetőtörvények váltakozó alapgondolatainak sorozatában a célszerűség úttörői megelőzik azokat, amelyek magasabb erkölcsi szempontok érvényesítésére hivatottak. A mindennapi élet tapasztalatait ismerő törvényhozó átérzi az időmúlás kiengesztelő, a megtorlás vágyát lelohasztó hatását. Ami oly rég történt, hogy „talán már igaz sem volt“, arra a feledés veti fátylát, nyomát is elmossa a múltó évek. Így alakul ki a bűncselekmények elévülésének fogalma, amely az üldözésnek időbeli határt szab és amely visszaadja nyugalmát, létfenntartási lehetőségeit annak a bűnözőnek, aki a törvényes büntetés helyett az önvád, a rettegés terhét hordozta vállain. Az a tény, hogy a törvényhozók elfogadták azt az elvet, hogy ha az igazságszolgáltatás meghatározott időn belül el nem éri a bűn elkövetőjét, úgy az akadálytalanul visszatérhet a társadalomba, ahol múltjának következményei alól mentesül, okszerű elindítója volt egy további gondolatnak, amely az időmúlás jótékony hatását más irányban is érvényesíteni kívánta. Ha méltányos az, hogy az elévülés a bűnözőt mentesítse cselekményének következményei alól és utat biztosítson számára a feddhetetlen előéletűek társadalmába, nem lehet elzárkózni az elől sem, hogy visszatérhessen és újból létjogosultságot nyerjen ebben a társadalomban az, aki bűnéért a törvénytől következményeket elszenvedte és ezt követően huzamos időn át oly magatartást tanúsított, amely megtérését megnyugtatóan bizonyítja. Az elítélés hatásának — kívánják e gondolat hívei — huzamosabb idő elteltével meg kell szűnnie; lehetővé

kell tenni az emberek számára, hogy múltjuk salakjától megtisztulva, régebbi eltévelyedésükre már csak mint egy rossz álomra gondoljanak (Kohler). Így építették ki az utat egy jogintézmény számára, amelynek az a hivatása, hogy az erkölcsileg újjászületett embert a társadalomba visszavezesse, illetőleg hogy ez a bűn elkövetése előtti jogállapotába visszahelyeztessék (Finkey). Ez az intézmény a rehabilitáció.

A rehabilitáció intézménye, amelynek gyökerei Franciaországban csaknem két évszázadra nyúlnak vissza, ma már a Kontinensnek majd mindegyik államában — bár különböző mértékben — létjogosultságot nyert. Az intézmény lényege, hogy az elítéltet, aki a megszabott feltételeknek megfelelt, úgy kell tekinteni, mintha a bűncselekményt el sem követte volna. A rehabilitációnak ezek szerint két, nevezetesen erkölcsi és gyakorlati irányban haladó hatása van. Annak megállapításával, hogy a rehabilitált megfelelően a törvényes követelményeknek, bizonyosságát adta, hogy újból méltó polgártársai bizalmára és becsülésére, elvitathatatlan helyet biztosít az elítélt számára abban a közületben, ahonnan elítélése következményeként a feddhetetlen múltjukra rátartiak őt kiközösítették. Gyakorlati szempontból pedig a rehabilitáció azoknak a jogszabályokban foglalt megkötöttségeknek, jogkorlátozásoknak megszüntetését jelenti, amelyek az elítéléssel szükségképpen hatályba lépnek. Amíg tehát az erkölcsi egyen jogosítás, kitorólva a büntetésnek emlékét is, átsegíti a rehabilitáltat azon a falon, amelyet a törvénytisztelők a bűnözőkkel szemben való elkülönülés céljából maguk számára építettek, addig a gyakorlati jelentőség negatívumok megszüntetésében jelentkezik. Az államhatalom minden téren a legjobbak és legmegbízhatóbbak érvényesülését igyekszik elősegíteni. Ezért zárja ki az esélyes küzdők sorából azokat, akik oly bűncselekményt követtek el, amely erkölcsi megalapozottságukat kétségessé teszi. Mivel pedig ezek a törvények nem fogadhatják el alapul azt a tételt, hogy minden egyes elítélés az eset sajátosságai szerint értékeltessek, nincsen mód annak elkerülésére sem, hogy egyes, jelentéktelen eltévelyedések miatti elítélés a tisztas kenyérkeresetet állandóan megakadályozza, akár egy egész életen át is. A hírlapárusítástól a hadirokkantakat megillető kedvezményig se szeri se száma azoknak a lehetőségeknek és igényeknek, amelyek a különböző törvények szerint az ítélet kihirdetésével végleg megszűnnek az elítélt számára. Ezek a tilalmak nem ritkán súlyosabban éreztetik hatásukat a törvényes büntetésnél és elhárításukban jelentkezik a rehabilitáció gyakorlati jelentősége.

A morális és gyakorlati tényezők együttes hatása alatt tehát helyreáll az elítélt társadalmi értéke, amint hogy megnyílnak a kifogástalan polgár számára fenntartott kenyérkereseti lehetőségek és mindezzel megszakadnak azok a kötelékek, amelyek miatt az elítélt múltjától teljesen szabadulni nem tudott.

Az igazságügyminiszter most törvényjavaslatot terjesztett be a büntető ítélethez fűződő hátrányos jogkövetkezmények korlátozásáról és megszüntetéséről. Az, hogy ezzel a problémával józan reformoktól soha sem idegenkedő törvényhozásunk csak most foglalkozik, nem azt jelenti, hogy az elítélésnek méltánytalan következményeit korábban már nem észlelték, sem pedig azt, hogy hiányoztak azok a kezdeményezések,

amelyek külföldi példákon is okulva a büntetés hatását a szükséges mértékre kívánták csökkenteni. Büntetőjogászaink legjobbjai évtizedek óta sürgetik azt az intézményt, amely módot ad arra, hogy adott esetben az elítéltet úgy tekinthessék, mintha bűncselekményt el sem követett volna és hogy ő újra a feddhetetlen előéletűek sorában szerepelhessen, a tisztességén esett csorbát soha senki fel ne fedhesse. Itt nem részletezhető jogi megfontolásokon kívül más akadályok is merültek fel, amelyek a rehabilitáció törvénybeiktatását késleltették. Balogh Jenő, a rehabilitáció lelkes szószólója a világháború kitörését megelőző héten terjesztette be törvényjavaslatát erről a kérdésről. Néhány nap múlva azonban már a létért való küzdelem súlyos kérdései foglalkoztatták a törvényhozást. Sem a világegés, sem az összeomlás nem volt alkalmas szerves törvényhozási reformok megteremtésére. De ettől függetlenül is az ezekben az években erőre kapott garázdaság, aljasság és ennek nyomán a bűnözők számának felszökése éppen az ellenkező irányt jelző megdömlásokra készítetett. A büntetésben az államhatalom az egyén erkölcsi értékét leszállító ítéletét juttatja kifejezésre. Ennek az értékcsökkentésnek tartós hatást kell biztosítani, ha nem akarjuk azt, hogy a büntetés társadalmi jelentőségéből és így visszaretentő hatásából is veszítsen. A bűnözőknek a megbocsátás szellemében való kezelése helyénvaló lehet a nyugalom és biztonság korszakában, gazdasági és politikai válságok idején azonban — az irányadó megítélés szerint — a büntetés súlyát csökkentő intézmény megvalósítása nem időszerű.

Az a tény tehát, hogy kormányunk most elérkezettnek látja az időt a büntető ítélet következményeinek megszüntetésére, azt bizonyítja, hogy a személy és a köz biztonságát annyira megalapozottnak látja, hogy a büntetés hatásainak korlátozását veszély nélkül szabályozhatja. Másrészt azonban a törvényjavaslat nem mellőzi az óvatosságot sem, amelyet egy jogrendszerünkben eddig még ismeretlen intézmény megvalósításánál indokoltnak tart.

A megvitatásra váró javaslat a büntetés erkölcsi, társadalmi hatásának korlátozására nem terjed ki és ezért kifejezetten mellőzte a javasolt rendelkezéseknek „rehabilitáció“-ként való megjelölését. «A társadalomra nem lehet jogszabállyal reakényszeríteni, — így szól a javaslat indokolása — hogy teljes értékűnek ismerjen el oly személyt, akiről tudja, hogy múltjához szenny tapad.» A törvényhozó ezért maradjon meg a gyakorlati téren az elítélt jövődő boldogulását a büntetés célját meghaladóan korlátozó intézkedések megszüntetésével. A javaslat jogi szempontból így nem jelent többet, mint hogy „kivételt engedélyez az elítéléshez fűződő hátrányos következmények alól.“ Mit jelent tehát az új intézmény az elítélt számára? Jelenti lényegében azt, hogy az elítélt a büntetőtörvényeken kívül álló jogszabályok által állított korlátozások alól mentesülhet, iparigazolványt kaphat, kamarai tagsághoz juthat, azonban az elítélés ténye megmarad, annak nyomait maradék nélkül kiirtani nem lehet. Bár az erre érdemesnek nyilvánított múltját még a hatóság előtt sem köteles felfedni, előéletéről erkölcsi bizonyítványában említést tenni nem szabad, eltévelyedését senki szemére nem hanyaghatja, mégis a rovott múltúak nyilvántartásában szerepel továbbra és ha újból bűnbe esik, a büntetlenek számára biztosított kedvezőbb megítélésre sem számíthat.

A rehabilitáció intézményét fenntartás nélkül megvalósító egyes államokkal szemben, a javaslat nem jogot, hanem csak lehetőséget nyújt a kedvezmények igénybevételére. Feltételeket állapít meg, amelyek mellett is csak a „bebizonyítottan érdemes személyek“ jöhet-

nek számba. Míg a feltételek legyenhébbek a 18. életévüket megelőzően bűnöző fiatalok számára, — csupán egyes bűncselekményfajták vannak kizárva, — addig más elítélttel szemben az időmúláson kívül az egyéniséget is visszatükrözőtető, érdemleges szempontokon van a súly. Feltétel ugyanis az elítéltetés után mutatott tisztességes életmód, a kár telhető jóvátétele, s ezekhez kell csatlakoznia még az „egyébként való érdemességnek“ is. Kizárja ezt az érdemességet már eleve a javaslat azzal szemben, akit 10 évnél hosszabb tartamú büntetésre ítétek. Egyébként azonban az érdemesség megítélése az elítélt összes körülményeit legjobb belátása szerint értékelni hivatott bíróságnak lesz a feladata. A bíróságot természetesen a törvényes feltételek korlátozzák és csak kormányzói kegyelem útján van lehetőség arra, hogy a kedvezményt elnyerhesse az is, aki e feltételeknek megfelelni nem tudott.

A törvényjavaslatot jellemző óvatosságnak egy további bizonyítéka az, hogy még az általa körülhatárolt területen is tárgyi kivételeket állapít meg. Magasabb szempontokból nem engedi megszüntetni az elítélés következményeit, ha katonai érdekekről, köztisztviselők jogviszonyaira vonatkozó hatásokról van szó. Ugyanígy érvényesül a korlátozás az országgyűlési képviselővé választathatás szempontjából, valamint annyiban is, hogy nem végezhetnek teljes megbízhatóságot igénylő tevékenységet azok, akiket oly bűncselekmény miatt ítétek el, amely a megbízhatósággal szemben alapos aggályt támaszt. Ilyen pl. kiskorú gyermek vagyonának számadás nélküli kezelése, ügyleti tanú szerepének vállalása. Mivel azonban e különleges tevékenységek az elítélt létérdekeit nem érintik, a rehabilitáció alap gondolatával nem állanak ellentétben.

A törvényjavaslat a korlátozást, feltételeket és kivételeket a már említettekén kívül még azzal is indokolja, hogy a törvényhozónak nem lehet „olyan vérmes reménye, hogy a rehabilitáció ténye döntő hatással lesz a büntetett erkölcsi felemelkedésére“. Valóban kétségtelen, hogy a megrögzött büntetettek csökkenni alig akaró Száma, az intellektuális bűncselekmények elkövetőinek sokszor teljesen kielégítő vagyoni helyzete éppen arra mutat, hogy a bűnöző hajlam leküzdésére a becsületes munkában való részvétel lehetősége nem mindig alkalmas eszköz. Másrészt pedig a rehabilitáció jelentőségét objektív szempontból se becsüljük túl. Franciaországban, ahol pedig ez az intézmény a legszélesebb területen érvényesülhet — a legutóbbi kimutatás szerint — az elítélések negyedmillióra menő átlagával szemben 430 elítélt kérte és 306 nyerte el az erkölcsi újjászületés kedvezményét.

A törvényjavaslat tehát merész kezdeményezésnek semmiesetre sem tekinthető. Csak a gyakorlati alkalmazás eredményei győzhetnek meg bennünket majd arról, vajjon indokolt volt-e a javaslat szerzőjének szkepticizmusa, vagy tovább kell-e menni az elítéltek társadalmi rehabilitációjának azon az útján, amelyet számos európai állam törvényhozói már régebben megtettek.

AUER GYÖRGY